

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 930.22

Валентина Василівна Бездрабко,
доктор історичних наук, професор
Київського національного університету
культури і мистецтв

**ІСТОРИЧНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ**

Мета роботи – розглянути сучасний стан і перспективи розвитку історичного документознавства в Україні. Досягненню мети сприяло застосування **методології** системного, функційного підходів до документа як соціокомунікаційного феномену, щоб визначити об'єктно-предметну сферу, окреслити основні дослідні напрями й завдання, чинники їхнього формування, теоретичні засади дисципліни. **Наукова новизна** полягає в актуалізації проблемних історичних, теоретичних і прикладних питань історичного документознавства, узалеженого від міждисциплінарного впливу наук документально-комунікаційного циклу та спеціальних історичних дисциплін. **Висновки.** Студії, зосереджені на історії, теорії історичного документа, організації роботи з ним, середовищі його створення й побутування, виконані переважно в руслі спеціальних історичних дисциплін: джерелознавства, дипломатики, сфрагістики, філігранології, археографії, історії діловодства установ. Тематично виокремлюються такі напрями: 1) історія, теорія документа; 2) історія діловодства, інших сфер практичної роботи з документами та державних установ; 3) історія спеціальних видів документа, еволюція характеристик змісту і форми, систем документалізації.

Ключові слова: історичне документознавство, історичне джерелознавство, документознавство, історичне джерело, документ.

Валентина Васильевна Бездрабко,
доктор исторических наук, профессор
Киевского национального университета
культуры и искусств

**ИСТОРИЧЕСКОЕ ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЕ В УКРАИНЕ:
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Цель работы – рассмотреть современное состояние и перспективы развития исторического документоведения в Украине. Достижению цели способствовало применение **методологии** системного, функционального подходов к документу как социокоммуникационному феномену, чтобы определить объектно-предметную сферу, основные исследовательские направления и задачи, факторы их формирования, теоретические основы дисциплины. **Научная новизна** заключается в актуализации проблемных исторических, теоретических и прикладных вопросов исторического документоведения, зависящих от междисциплинарного воздействия наук документально-коммуникационного цикла и специальных исторических дисциплин. **Выводы.** Исследования, сосредоточенные на истории, теории исторического документа, организации работы с ним, среде его создания и бытования; выполнены в русле специальных исторических дисциплин: источниковедения, дипломатики, сфрагистики, филигранологии, археографии, истории делопроизводства, учреждений. Тематически выделяются такие направления: 1) история, теория документа; 2) история делопроизводства, других сфер практической работы с документами и государственных учреждений;

3) история специальных видов документа, эволюция его характеристик содержания и формы, систем документации.

Ключевые слова: историческое документоведение, историческое источниковедение, документоведение, исторический источник, документ.

Valentina Bezdrabko,
doctor of historical sciences, professor
Kyiv National University
of Culture and Arts

HISTORICAL DOCUMENT SCIENCE: CURRENT STATE AND PROSPECTS

Purpose of Article. The purpose of the research is to consider the current state and development of prospects of the Historical Document Science in Ukraine. **Methodology.** The application of the methodology of systemic, functional approaches to the document as a social and communication phenomenon has contributed to achieving the goal to determine the object-sphere, basic research directions, and tasks, factors of their formation, theoretical foundations of the discipline. **Scientific novelty.** The scientific novelty lies in the actualization the problems of historical, theoretical and applied issues of Historical Document Science, depending on the interdisciplinary impact of the documentary-communication sciences cycle and particular historical disciplines. **Conclusions.** The research is focused on the history, theory of a historical document, the organization of work with it, the environment of its creation and existence are in line with the special historical disciplines: Source Study, Diplomatics, Sphragistics, Filigranology, Archeography, History of Records Management and institutions. The following areas were thematically distinguished: 1) history, the theory of the document; 2) history of Records Management, other areas of practical work with documents and government agencies; 3) the history of special types of document, the evolution of the content forms and characteristics, systems of the documentation.

Key words: historical Document Science, historical Source Study, Document Science, historical source, the record.

Народжене дев'ятнадцятим і популярне у минулому століттях взаємопроникнення дисциплін сприяло виникненню багатьох галузей знань, статус яких і донині залишається дискусійним. Однією з таких є історичне документознавство, що виникло в лоні загального документознавства під впливом вивчення не сучасних документів, а документів «з історією» та середовищ їхнього походження й побутування. І хоча всі свідомі того, що об'єктно-предметна сфера галузі перетинається (або накладається) на подібне історичного джерелознавства, дипломатики та інших спеціальних історичних дисциплін, втім, дискусії про її окремішність тривають, породжуючи очікувані й несподівані міркування.

Крім цього, історичне документознавство має тісні зв'язки з архівознавством, палеографією, сигілографією, історією діловодства, філігранологією та ін., орієнтованими на вивчення закономірностей утворення й розвитку

історичних документів (як джерел), чинників їх виникнення, розроблення класифікації, дослідження змісту та визначення функційних зобов'язань і історичної ролі в житті суспільства, держави, особи. Відмінності в зацікавленнях і дослідницьких підходах, а також у предметі згаданих дисциплін увиразнюють їхню неподібність.

Попри сучасні гострі дискусії довкола інформологічної, книгознавчої, бібліотекознавчої теорій походження документознавства, варто звернути увагу на розповсюджену і побутуючу віддавна думку про належність науки до спеціальних історичних дисциплін. Твердість позиції науковців продиктована глибоким переконанням в особливій ролі історичної науки у формуванні традиційного документознавства. З'ясування статусу історичного документознавства як складової загальної науки про документ чи спеціальної історичної дисципліни набуває непересічного значення.

Основоположник документознавства К.Г. Мітяєв у своїй програмній статті «Документоведение, его задачи и перспективы развития» (1964) чітко оприсутнив історичний напрям у науці про документ [70]. Еволюційно документознавство демонструвало тяжіння до проблем створення й функціонування документів, переважно управлінських. Історична тематика завжди становила малопомітний сегмент у загальній кількості документознавчих тем [55, 57]. У 1980-х рр. А.М. Сокова умовно задекларувала історичну частину документознавства як окрему галузь знань – *історичне документознавство*, та зробила заяву про можливість надання їй статусу спеціальної історичної дисципліни. Традиційних істориків, наприклад, А.О. Введенського, С.М. Каштанова, В.В. Фарсобіна, Б.Г. Литвака й ін., передусім цікавило питання зв'язків між джерелознавством, дипломатикою і документознавством та визначення меж, кордонів між ними. Основний акцент їхніх міркувань ставився на об'єкті науки. На їхню думку, це були сучасні документи, у той час, коли історичні дисципліни орієнтовані на студіювання носіїв ретроспективної інформації. Отже, через традицію, що склалася від самого початку існування документознавства та підтримувалася її адептами, історична тематика сприймалася нетиповою для науки про документ. Утім, до прикладу, дипломатика в ХХ ст. перейнялася проблематикою, окресленою як неодиبلوماسية, а палеографія – неографією, що засвідчило зміни на рівні об'єктно-предметної сфери розвитку історичних дисциплін також. «Порубіжна» тематика історичних документознавства і джерелознавства, дипломатики, палеографії, сфрагістики, філігранології, історичної картографії, геральдики та інших спеціальних історичних дисциплін створює ситуацію, коли чітко окреслити дослідницький об'єкт непросто. Це призвело до того, що деякими істориками взагалі заперечується можливість розглядати історичне документознавство окремою дисципліною.

Проте існує й інша точка зору, яку чітко сформулював С.Г. Кулешов. На його думку, об'єктом історичного документознавства є «процес розвитку документів та документації», а предметом – «виявлення особливостей,

тенденцій та закономірностей розвитку документів і документації, окреслення основних етапів цього процесу на підставі документознавчих розвідок і результатів досліджень у дисциплінах, що вивчають окремі характеристики історичних документів» [55, 60–61]. Попри сміливо задекларовані визначення виникають питання іншого порядку. Ідеться про важливість розмежувань значень понять «документ» і «джерело», «історичний документ», «історичне джерело» тощо. Необхідно також розібратись із напрямками й завданнями суміжних дисциплін, тобто, в яких випадках печатка (чи її відбиток) буде слугувати реквізитом документа, а в яких – історичним джерелом. Спроби окреслити основні теоретичні аспекти історичного документознавства породжують більше питань, ніж відповідей. Це може свідчити лише про тривання дослідних пошуків та визначення місця дисципліни в лоні історичної науки чи науки про документ. Пікантності ситуації додають академічні дискусії щодо змісту й структури традиційного / нетрадиційного документознавства / документології. Тут дійти спільної точки зору дуже складно, оскільки диспутанти вибудовують свої міркування залежно від досить полярних переконань.

Зростання популярності історичного документознавства можна пов'язувати з іманентними чинниками розвитку науки про документ. Серед них відзначимо кризу парадигми документознавства, до цього конструйованої на односторонньому сприйнятті об'єкта вивчення (незалежно від кола інтересів науковців). Методологічна розгубленість дослідників детермінувала їхнє віддалення від загальнонаукової теоретичної проблематики, що викликало посилення статусу, наприклад, науково-технологічних (прикладних) тем. І хоча вагоме слово з теорії документознавства сказали Г. М. Швецова-Водка, С. Г. Кулешов, Н. М. Кушнарєнко, Ю. М. Столяров, Є. О. Плешкевич, Н. Б. Зинов'єва та ін. українські й зарубіжні дослідники [30, 55, 58, 92, 93, 127, 128], проте розв'язати адекватно до виклику надскладні теоретичні питання непросто. На хвилі зміни конфігурації теоретичних знань документознавства, архітектоніки об'єктно-предметної сфери, урізноманітнення його напрямів і завдань цілком умотивовано зростає популярність студій, орієнтованих на вивчення зародження до-

кументальних форм фіксації інформації, видів (чи типів) документів, основних етапів еволюції документа й документальної комунікації, характеристик змісту і форми документів та окремих реквізитів, умов створення, функціонування документації.

Важливими осередками розвитку історичного документознавства є університетські кафедри, орієнтовані на студіювання наукових тем зі спеціальних історичних дисциплін, академічні та галузеві інституції. Чільне місце в переліку провідників історичної документознавчої тематики посідає Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, наукові теми якого переважно спрямовані на задоволення практичних потреб сфер роботи з документами – архівістики та діловодства [3, 174–194]. Проте незначна їхня частина орієнтована на підтримку історичних документознавчих розвідок [54]. Фактично історики, які не є фаховими документознавцями, займаються *класичними* для науки про документ історичними темами.

Можна виокремити декілька основних напрямів історичного документознавства. Першим серед них назвемо генезис і розвиток документа як соціального феномену. Праць, присвячених загальним проблемам еволюції центрального документознавчого об'єкта, обмаль. У монографії С. Г. Кулешова «Документознавство: історія. Теоретичні засади» побіжно зауважено на формуванні змістових, матеріальних характеристик документа й накопиченні знань про нього [54, 5–21]. Значно ґрунтовніше еволюцію документа та емпіричних, теоретичних знань про нього в царині різних практик (діловодства, архівної справи, правничої, бібліотечної) та історичної, філологічної, юридичної наук, від давніх часів до ХХ ст. представлено у праці В. В. Бездрабко «Історія науки про документ, або Відкриття відомого» [4]. У полі зору дослідниці – розвиток документа як матеріального й інформаційного об'єкта; канцелярії, архіви, бібліотеки, нотаріальні контори як суспільні інституції; професійні образи від писаря до державного секретаря та їх наставників; університети і спеціалізовані навчальні заклади, що займалися кадровою підготовкою для сфер роботи з документами; архівні й археографічні європейські проекти; диференціація

історичних знань про документ; формування широкого тлумачення поняття «документ» і зародження документаційної науки П. Отле, теорії діловодства, інші питання в широких хронологічних і географічних межах. І хоча, на думку С. Г. Кулешова, нині відсутні фундаментальні студії з генезису та первісного розвитку документа з урахуванням «новітніх досягнень археології та у вивченні стародавніх писемних пам'яток» [55, 63], проте «сигнальні вогники» теми визначені.

Вивченню окремих видів документів, систем документації в історичному аспекті присвячено значно більше праць, аніж узагальненому представленню історії документа. Нині популярні доведення належності книги до особливого виду документа. Тому чи не найбільший сегмент студій з історії окремих видів документів належить студіюванню історії книги, що є передусім полем книгознавчих інтересів. Продемонстрований Г. М. Швецовою-Водкою масштаб можливих порівнянь книги і документа озброїв дослідників історії, теорії книги методологічним арсеналом.

Праці з книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, пресознавства значно збагатили документознавство в найзагальнішому трактуванні [9, 10, 44, 47, 62, 96, 97]. Вагоме значення для науки про документ має кодикологія. Рукописна книга, кодекси та комплекси рукописів стали дослідницькими об'єктами за напрямками: історія, зміст, призначення текстів, типи книжкового письма, їх еволюція. Теоретичні основи кодикології знайшли виклад у дослідженнях Л. А. Дубровіної [26]. Традиції української кодикологічної школи уособлює творчість Є. К. Чернухіна. За результатами тривалої праці вперше атрибутовано, класифіковано й залучено до наукового обігу понад 300 грецьких рукописів IV–XX ст. Їхній археографічний опис, кодикологічний, палеографічний аналіз, типологічний поділ кодексів, текстів відповідають сучасним вимогам. Дослідження колофонів, маргіналій, письма рукописів, художнього оформлення, зокрема мініатюр і заставок, ініціалів, оправ створює підґрунтя для дальшого деталізованого розгляду в межах спеціальних галузей знань, зокрема історичного документознавства [124].

Історії збирання, виявлення й аналізу маловивченим в Україні джерел – єврейським рукописам присвячено дослідження І. А. Сергєєвої [102]. Класифікація й систематизація ознак і особливостей, притаманних єврейському мистецтву оформлення книги, відкриває нові можливості для археографічного, джерелознавчого, історико-документознавчого вивчення зображувальних документів. Висновки автора щодо використання художніх елементів як джерела інформації в контексті наукової критики лягли в основу суджень про формалізований уніфікований опис документів.

Примітними є книгознавчі та кодикологічні студії О. М. Гальченко, присвячені історичним формам книги [15]. Фахівець дослідила еволюцію матеріальної конструкції книги від глиняних книг-табличок близькосхідної цивілізації до пергаментних кодексів середньовіччя, узалежнивши її від суспільного розвитку та географічно детермінованих чинників. І хоча схарактеризовані етапи еволюції форм книги не стали відмінними від пропозицій колег, утім впорядковане, цілісне їхнє представлення вирізнило з-поміж інших, продукуючи ствердження класичних підходів у науці.

Поряд з історико-книгознавчими дослідженнями документальних масивів чи фондів зустрічаємо й присвяти конкретному номіналу історичного документа чи джерела, як, наприклад, розвідки О. З. Клименко про друкований буквар в Україні XVI – початку XX ст. [42]. Структурно-змістове вираження, мовностилістичні особливості, матеріальна конструкція й основа, художньо-поліграфічне виконання букваря, його загальна еволюція, віддзеркалення історичних особливостей національної книжки, літератури, культури людини у різні часи склали основу більшості публікацій. Загальні висновки з посиланням на конкретний досвід доповнюють студії з історії видання як виду документа.

Історико-кодикологічному опису кирилично-світської книги XVII ст. присвятила дисертацію М. К. Іваннікова [31]. Спрямувавши інтерес на визначення основних методичних принципів і специфічних особливостей кодикологічного опису світських кирилических рукописних книг, перспективних напрямів їхнього вивчення, автор, окрім іншого, проаналізува-

ла їх репертуар, визначила основні параметри ідентифікації й атрибуції, розробила правила охоронного опису для обліку.

Одним із небагатьох праць суто теоретико-фундаментального зразка є дослідження Г.І. Ковальчук «Теорія і практика книжкового пам'яткознавства XX століття» [43]. Ілюстровані прикладами теоретико-методологічні й науково-методичні викладки з книжкового пам'яткознавства як науки, безперечно, можуть слугувати серйозним підґрунтям для проведення компаративних спостережень між модерними тенденціями розвитку науки про документ загалом. Зроблені у межах книжкового пам'яткознавства висновки про об'єкт дослідження, можуть бути успішно екстрапольовані на вивчення однієї з важливих документознавчих тем – артефакт як вид документа, а також зв'язків між пам'яткознавством та історичним документознавством.

Студії арабських, латинських, слов'янських, єврейських, грецьких та інших рукописів склали зміст праць О. О. Хамрай, Є. К. Чернухіна, Л. А. Гнатенка, О. А. Іванової, М. К. Іваннікової, С. В. Булатової, О. М. Гальченко та ін. Маємо здобуток, який означив інтегрування історичних дисциплін із філологічними й науками документально-комунікаційного циклу [10, 18, 31–33, 123, 124]. Поширення набули текстологічні розвідки, проваджені із залученням методик палеографії, семіотики, герменевтики, теорії комунікації [35].

«Зорієнтованість» історичної науки на розширення джерельної бази актуалізувала вивчення різних видів джерел. У цей час поживаються студії з дипломатики. Особливо варто поцінувати праці О. А. Купчинського, О. Я. Мацюка, Ю. М. Русакової та ін. [56, 57, 66–69, 98, 119]. Їм належить розроблення історіографічних, історичних, теоретичних питань дисципліни, а також конкретні студії, присвячені виявленню різних видів, типів, жанрів письмових пам'яток, їхньому всебічному аналізу, зокрема, з'ясуванню структури та провенієнції, будови формулярів і клаузул, зв'язку між змістом, формою і походженням; класифікації актів, методиці реконструкції архівів, текстів.

Ґрунтовними дослідженнями ввійшов у науку О. А. Купчинський. Результати студій викладено в багатьох «малого формату» публіка-

ціях і фундаментальних монографіях – «Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти» (2004), «Земські та городські судово-адміністративні документальні фонди Львова» (1998) [56, 57]. Йому належить виявлення найповнішого корпусу документальних джерел Галицько-Волинського князівства кінця XII – першої половини XIV ст. Запропоновано концепцію й методологію реконструкції середньовічного архіву, комплексного вивчення документальних пам'яток. Проведено різнобічний аналіз документів, розроблено засади наукової експертизи документальної спадщини на предмет оригінальності, автентичності, джерельної значущості. Ознака достовірності чи оригінальності документа покладена в основу класифікації документів. Документи піддаються внутрішній і зовнішній науковій критиці в контексті епохи їх творення та виконання оперативних функцій. Помітне місце відведено висвітленню структури, засад, схеми функціонування князівської канцелярії, а компаративний аналіз, вибудований за допомогою апелювання до західноєвропейського досвіду, підтверджує висновок про рівень організації, злагодженості функціонування управлінського апарату.

Запропонована О. А. Купчинським методика виявлення і реконструкції текстів із польських, угорських, німецьких, латиномовних історичних джерел засвідчена успішною апробацією, а оприлюднений корпус актів Галицько-Волинського князівства «заповнює прогалину в українському, загальнослов'янському та європейському історичному джерелознавстві та документознавстві епохи Середньовіччя» [56, 28].

Творені дослідження різних видів документів не обійшли увагою картографічні. Студійований відтинок часу відзначений пошквалом історичних картографії, картознавства. Їхню сутність складають вивчення карти (збірок карт) як історичного джерела, процесів, методики, методології її розроблення й особливості функціонування (у т.ч. і електронних карт). Пропозиції картографічного джерелознавства, загальна теорія карти в контексті історії культури, соціокультурної діяльності сприяли створенню широких концептуальних засад уніфікації тематичної термінології, періодизації карт і картографічного

матеріалу, їхньої класифікації, археографічного опрацювання й публікації, створення бібліографічних покажчиків, тобто узагальнення теоретичного й науково-практичного досвіду. Праці М. Г. Вавричин, Т. Ю. Лютої, Я. Р. Дашкевича, М. П. Крикуна, О. А. Купчинського, У. Р. Кришталович, Р. І. Сосси та ін. є значним внеском у вивчення картографічного документу [6, 24, 25, 49–52, 66, 100, 112–115].

Важливим історико-картографічним напрямом стало укладання зведених бібліографій і науково-археографічних довідників, що розкривають стан вивчення карти. Слід зауважити на публікаціях Т. Б. Паславського, присвячених картографічним студіям в Україні кінця XVIII – XX ст. в бібліографічному руслі [87, 88]. Р. І. Сосса, досліджуючи історію карт території України, вдався до укладання тематичних бібліографічних покажчиків [112–115]. Цікавим проектом стала ілюстрована серія «Пам'ятки картографії України», патрована М. Г. Вавричин, Я. Р. Дашкевичем, У. Р. Кришталович [11, 12, 50]. Це видання актуалізувало ставлення до карт як пам'ятки, важливого історичного джерела.

Оптимізація документального наповнення інформаційної інфраструктури науково-технічною інформацією спонукала до активнішого дослідження технічних, зокрема патентних, нормативних документів зі стандартизації, промислових каталогів тощо. Примітними є напрацювання Л. П. Пасічник, яка детально охарактеризувала патентні (опис винаходу, патент), нормативні документи зі стандартизації (стандарт, технічні умови, настанови, технічні регламенти) та промислові каталоги (номенклатурний каталог, лист-каталог, проспект), запропонувала їхню авторську фасетну класифікацію [84–86]. Зроблені автором висновки відкривають шлях для дальших досліджень специфіки створення й функціонування технічної документації, удосконалення спеціальної документознавчої термінології.

Студійовання кінофотофонодокументів (далі – КФФД) як об'єктів історичних досліджень підтримується завдяки передусім архівістам. Загальні публікації про аудіовізуальне документознавство з'явилися на початку 1990-х р. Тоді чи не вперше КФФД було розглянуто як об'єкт історичних дисциплін – кі-

нофотознавства та фонодокументалістики. Л. П. Маркітан, Н. М. Слончак виклали схему накопичення знань про специфічний вид носія та складання відповідних галузей. Статті в «Українській архівній енциклопедії», присвячені фото- і фонодокументознавству, відрізняє уже стрункіший виклад інформації про їхній зміст, зокрема термінологічне означення. Визначальним при цьому виступає переконання в тому, що вони є спеціальними історичними дисциплінами, які досліджують фото- і фонодокумент як джерела [122, 177–178, 181–182]. Очевидно, Л. П. Маркітан продовжує вважати фоно- та фотодокументознавство розділами *історичного* джерелознавства, а не документознавства [63–65], що спотворює значення носія інформації, специфічного виду суспільної діяльності, пов'язаної з її продукуванням і розповсюдженням.

Окремому виду документа, відеофонограмам, присвячено публікацію Н. М. Слончак «Відеоменталістика як історичне джерело» [110]. Звукова й відеоінформація ототожнюються з відеоментом. Визначаючи особливості зображувальних, художньо-естетичних, звукових властивостей відеоментів, автор відштовхується від зауваги про їхню більшу достовірність, «адекватність» як джерел інформації, порівняно з іншими видами документів, що забезпечується «демонструванням» фактів, «прямим документуванням події» [110, 323]. Викликає заперечення некоректне вживання терміну «відеоменталістика» в сенсі сукупності відеоментів, що унаочнює ще одну теоретичну проблему, пов'язану з неусталеністю спеціальної лексики та «термінологічними вторгненнями» кіномистецтва.

Важливе значення для аудіовізуального документознавства мають студії Т. О. Ємельянової й О. Є. Синєокого [27, 103], які через вивчення окремих документів «вийшли» на теоретичні й історичні висновки. Незаперечним надбанням їх розвідок є історичний компонент. Цікавим є представлення музичного документа в розвідках Л. Г. Тупчієнко-Кадировій [120, 121]. Такі праці сприяли студіюванню музичних пам'яток, укорінили комплексний підхід, базований на прийнятті зв'язку між формою і змістом документа, автора й читача [34, 48]. Дослідженню музичного документа – крю-

кової рукописної книги ХІІ – початку ХХ ст., належать розвідки Е. С. Клименко [40, 41]. Фахівець виявила цікавість до крюкових і нотолінійних рукописних книг гімнографічного змісту. Е. С. Клименко вдалося закласти підвалини для дальших комплексних досліджень музичної крюкової рукописної книги.

Викликають інтерес студії, що стосуються не тільки окремих видів документів, але й сфер їх створення та функціонування. Вони характеризуються підвищеною увагою до «діловодної» документації, датованої переважно ХХ ст., її формальних і змістових особливостей, спричинених об'єктивними, суб'єктивними чинниками, історичних схем документообігу, класифікацій документів.

Показовими історико-джерелознавчими стараннями є праці Ю. І. Головка [19, 20]. Більшість із них присвячені джерелам з історії митниць південної України (ХVІІІ–ХІХ ст.). У студіях увиразнюється інтерес до вивчення діловодної документації, особливостей функціонування канцелярій, архівів, зокрема митних установ. Прагнучи комплексно вивчити письмові джерела з історії митної мережі півдня України, їх достовірність і інформативність, Ю. І. Головка акцентувала увагу на системі діловодства митниць, механізмові фондування документів, класифікації, напрямках руху службової документації, формулярній специфіці документальних джерел митних установ та їх еволюції. Подібний інтерес до історичних джерел виявляє і В. М. Константінова [46].

Зростанню популярності історії діловодства й документа сприяли студії С. Г. Гузенкова [23]. Розмаїття дослідницьких об'єктів збагачено за рахунок метричних книг. Зосередившись на комплексі джерел, пов'язаних із церковною реєстрацією актів цивільного стану півдня України у другій половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст., проаналізовано особливості метричних книг, динаміку змін їх форм, виявлено текстологічну специфіку метричних записів, зокрема антропоніміки, географічної атрибуції, конфесійної, статевої належності особи, категорій «звання», визначено інформаційні можливості книг задля реконструювання суспільної ситуації, соціальної історії. Студіюючи метричні книги С. Г. Гузенков, окрім суто історичних, історико-демографічних

проблем, зосередився на дослідженні формуляра документа, функціонуванні й зберіганні метричних книг, ступеню вірогідності, особливостях фіксованої інформації [23, 8–13]. Дотичними до історико-документознавчих досліджень стали студії І. В. Бондаренко з атрибуції й інформаційної репрезентативності топографічних описів України [7, 8].

Помітним внеском у вивчення статистичних документів стали публікації Т. В. Привалко [94]. Орієнтуючись на джерела з історії дворянства Лівобережної України кінця ХІХ – початку ХХ ст., автор здійснила наукову критику обліково-статистичних джерел станового характеру (губернські родовідні книги, гербовники, списки титулованих родів), церковного обліку (метричні, сповідальні, клірові книги), галузевої статистики (аграрна, промислова, освітня, правова), зауважуючи на справочних особливостях їхнього укладання.

Згадаємо тут праці М. М. Капраля, присвячені вивченню фінансових книг Львова ХVІ ст. [37]. Маючи за мету виявити їхню цінність як документа для демографічних, соціотопографічних студій, автор передусім відповів на питання національної й професійної структури населення, міграційних процесів, суспільної ієрархії львівських міщан, топографічного розташування населення у середмісті, передмісті, соціотопографічного розвитку міста тощо, залишивши на маргінесі джерелознавчі особливості. Проте побіжний аналіз історії фінансових книг, чинників видової диференціації, зовнішньої та внутрішньої характеристик зміцнили позиції спеціальних документознавчих методів дослідження у джерелознавстві.

Частішають випадки документознавчого аналізу документальних фондів. Особливості переходу документа з динамічного стану у статичний вивчалися Т. Є. Мясковою, яка звернула увагу на неперервність виконання ним головної функції упродовж усього життєвого циклу – збереження та передачі інформації у просторі та часі [73].

Об'єктом дослідження Т. В. Міцан стала діяльність Києво-Могилянської академії та її рукописна спадщина. Із-поміж іншого в активі фахівця – класифікація історичних документів, що базується на принципах ієрархічної організації управління академією як світською та

релігійною інституцією. Авторська диференціація документів призвела до виокремлення таких груп родового рівня: офіційні публічно-правові, приватно-правові та приватно-публічні акти, діловодна документація [73, 13]. Визначено їхні властивості, змінність тематики, форми. Суттєвим моментом є періодизація еволюції діловодної документації, з'ясування чинників впровадження в обіг службових документів, засад формування справ.

Загалом для значної частини джерелознавчих досліджень історико-діловодні сюжети є невід'ємним украпленням. Відмітимо розвідки І. Л. Синяка з історії діловодства запорізького козацтва доби Нової Січі [104]. Вивчаючи джерела запорозького козацтва, автор з'ясовує функції канцелярій (Військової, Похідної військової та паланкових), штат і компетенцію посадовців, окреслює особливості документування й комплекси документів, документообігу. І. Л. Синяк проводить видову класифікацію службової документації, робить зауваги про формуляр документів.

Темам з історії діловодства присвячені наукові публікації В. В. Бездрабко, О. М. Загорецької, С. Г. Кулешова, Н. О. Леміш [1, 2, 28, 29, 53, 59, 81]. Наголошуючи на необхідності з'ясування передумов формування документознавства як науки, особливу увагу дослідники приділили ХІХ ст. – часу становлення теорії та розвитку практики діловодства (В. В. Бездрабко), 1917–1930-м рр., коли система організації діловодних служб переживала зрушення на рівні форми і змісту, пов'язані з національним державотворенням і радянськими експериментами щодо «наукової організації праці» (В. В. Бездрабко, О. М. Загорецька, С. Г. Кулешов, Ю. І. Палеха), та другій половині ХХ ст., особливо 1950–1980-м рр. – доби формування Єдиної державної системи діловодства та конституювання документознавства (О. М. Загорецька). Дослідники зауважують, що складні й суперечливі питання природи і змісту документознавства можуть бути викладені лише через призму історії діловодства й архівної справи. Висновки В. В. Бездрабко, О. М. Загорецької, С. Г. Кулешова, Ю. І. Палехи про залежність документознавства від діловодства й архівної справи залишаються актуальними в умовах тривання пошуків відповіді

на питання про зміст науки, її загальну й спеціальну складові. Історії діловодства присвятили дослідження Т. Г. Гаращук, О. А. Лукашевич, І. Г. Отамась, Н. В. Сальникова та ін. [16, 61, 80, 99, 111].

Дослідження історичних умов створення та побутування документації Азовської губернської канцелярії як адміністративної установи півдня України, основні засади діловодства, особливості службових документів, специфіка їх організації на рівні архіву й сама установа як фондоутворювач склали основу розвідок А. Г. Олененко, а її монографія «Азовська губернська канцелярія: історія установи та її документації» (2013) [78] узагальнила результати пошуків. Так само канцелярія, організація діловодства, специфіка документування й архів стали предметом вивчення З. М. Свердлик, Ю. І. Глизя через призму Київської міської думи [17, 101], Ю. С. Кондратюк – Волинської єпархії кінця XVIII – початку XX ст. [45], тощо.

Близькою до історії діловодства є ще одна тема – історія державних установ. Помітними є розвідки В. С. Шандри [125, 126]. Її студії уможливили розгляд державної інституції на тлі досвіду зіткнення ментальностей центру і маргінесу, відкривши перспективи новаційних бачень, осмислення та пояснення природи та місій імперій. Значну увагу приділено губернаторським канцеляріям, нормативно-правовій регламентації їх діяльності, специфіці документів і правилам зовнішнього документообігу, загалом організації діловодства. Історія установ і діловодства розглянута у працях В. О. Венгерської, В. Б. Молчанова, В. В. Панашенко, Г. В. Папаніна, А. Ю. Скрипник та ін. [13, 72, 79, 82, 83, 109]. Студії М. М. Ількова-Свидницького, присвячені готичному письму в канцелярії львівського магістрату [36], привертають увагу вивченням еволюції характеристик змісту, форми документів.

Поряд з активізацією досліджень загальних джерелознавчих проблем, окремих видів джерел, помітно зріс інтерес до їх елементів – печаток, водяних знаків, гербів тощо. Відчутно збільшується кількість сфрагістичних студій [22, 75–77]. Об'єктами розвідок стали донедавна «табуйовані» матеріали – печатки світських і духовних установ. На тлі потужної актуаліза-

ції церковної історії відбувається вивчення її джерел, зокрема печаток церковних установ.

Дослідниками церковної сфрагістики заявили про себе В. П. Перкун та І. Б. Скочиляс [90, 91, 107, 108]. І хоча маємо справу зі студіями загального джерелознавчого сфрагістичного змісту, проте висновки, зроблені їх авторами, мають непересічне значення для збагачення системи знань про печатки як елемент засвідчення достовірності інформації. Складені характеристики sigillum'ів православних, греко-католицьких, римо-католицьких, лютеранських установ і духівництва, їхньої класифікації, визначення функційних особливостей і ступеня інформативного насичення в ув'язці з традиціями діловодства релігійних інституцій викривають значення печаток як джерел з історії церкви, особливостей і взаємин духовної ієрархії та захисту достовірності інформації.

Козацьким печаткам Гетьманщини XVII–XVIII ст. присвячено публікації І. М. Ситого [105, 106]. Їхня еволюція, класифікація згідно з функційним призначенням, практикою діловодства, наукова критика, встановлення значення як історичного джерела – звична схема досліджень. Утім, як і у випадку з І. Б. Скочиляс та В. П. Перкуном, для нас важливо розроблення печаток у контексті історії документа, діловодства, установ.

Із розвитком філігранології в Україні нерозривно пов'язана творчість О. Я. Мацюка. Він студіював історію паперу, папірництва, філіграней, виробництво паперу та торгівлю ним як продуктом праці, розробив методики їх вивчення, провадив класифікацію, уклав альбом водяних знаків. О. Я. Мацюк розвинув думку про те, що кожен аркуш паперу, який містить водяний знак, є історичним документом. Технологія виготовлення паперу, історія його розповсюдження, еволюція папірень, генеалогія власників, геральдика фірмових водяних знаків та їх значення, економічні зв'язки виробників паперу зі споживачами, історія торгівлі папером, характеристика технічного обладнання підприємств, якості, асортименту, формату паперу, способів його вживання, визначалися О. Я. Мацюком як основні дослідницькі завдання філігранології [66–69].

Не переслідуючи мети дати розгорнуте представлення стану розроблення історико-

документознавчої проблематики, зробимо висновки, ґрунтовані на загальному представленні теми. Отже, однією з особливостей сучасної історичної науки, за визнанням історіографів, є перенесення пошуку значень змін із «заповідників однієї академічної науки» в міждисциплінарний простір, оскільки дослідницька проблематика не може бути реалізована лише в конституйованих дисциплінарних межах. Перспективи формування новітніх дисциплінарних галузей соціогуманітарного знання [95], віддзеркалюють «перетікання» здобутків споріднених, суміжних галузей знань, які вивчають історичне джерело, документ, у документознавство і, навпаки, «оприсутнення» документознавчих ідей у спеціальних історичних дисциплінах. Укорінення ставлення до документа як інформації впливає на орієнтири, що змінює їхнє змістове наповнення, узалежнює розвиток від можливостей інформаційних технологій і узагальнюючих теоретичних конфігурацій у межах документально-комунікаційних наук.

Особливий акцент на значущості студій з історії документа, середовища створення, функціонування, еволюції документно-

інформаційної діяльності не тільки збагачує дисципліни, але й увиразнює зміст історичного й загального документознавства. Порушена проблематика, безперечно, сприяє адекватному осмисленню змін, що відбуваються в історії та документознавстві, створенню в українській науці їхнього нового образу.

Розгляд праць, присвячених історії історичних джерел, їхній науковій критиці, класифікації, експертизі цінності виявляє, що важливим вектором залишився документознавчий. Студії, зосереджені на історії, теорії історичного документа, організації роботи з ним, середовищі його створення й побутування, складаються переважно із тих, що виконані в руслі історичного джерелознавства, дипломатики, сфрагістики, філігранології, археографії, історії діловодства, установ. Тематично виокремлюються такі дослідницькі напрями: 1) історія, теорія документа; 2) історія діловодства, інших сфер практичної роботи з документами та державних установ; 3) історія спеціальних видів документа, еволюція його характеристик змісту і форми, систем документної. Внесок істориків у розвиток історичного документознавства є незаперечним.

Список використаних джерел

1. *Бездрабко В.* Діловодство у контексті державного управління Російської імперії XIX ст. як чинник становлення документознавства / В. Бездрабко // *Іст. журн.* – 2008. – № 5. – С. 62–72.
2. *Бездрабко В.* Діловодство у переддень народження документознавства: особливості побутування та вплив на еволюцію науки про документ / В. Бездрабко // *Наук. праці.* Т. 88. Вип. 75. *Історичні науки.* – Миколаїв, 2008. – С. 156–165.
3. *Бездрабко В.* Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток / *Валентина Бездрабко.* – Київ: Четверта хвиля, 2009. – С. 174–194.
4. *Бездрабко В.* Історія науки про документ, або Відкриття відомого / *Валентина Бездрабко.* – Київ: Четверта хвиля, 2011. – 296 с.
5. *Бойко В.М.* Джерела до історії державного управління та місцевого самоврядування України / *В.М. Бойко.* – Чернігів: Чернігівські обереги, 2005. – 60 с.
6. *Бойко Х.* Документальні, картографічні та супровідні рукописні матеріали XIX ст. і їхнє застосування у містознавчих дослідженнях Галичини / *Х. Бойко* // *Історичне картознавство України: зб. наук. праць.* – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2004. – С. 318–329.
7. *Бондаренко І.В.* Проблеми вивчення і публікації топографічних описів України останньої чверті XVIII ст. у діяльності Археографічної комісії та Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського / *І.В. Бондаренко* // *Наук. праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки.* – 2001. – Т. 7. – С. 99–106.
8. *Бондаренко І.В.* Топографічний опис Волинської губернії 1798 р. (проблема атрибуції та інформативної репрезентативності джерела) / *І.В. Бондаренко* // *Вісн. східноукраїнського університету.* – 2000. – № 14. – С. 136–148.
9. *Боянівська М.Б.* Українська рукописна книга в XV – першій половині XVII ст.: виробництво і поширення: автореф. дис. ... к. і. н. : 07.00.02 / *М.Б. Боянівська* / НАН України. – Львів, 1994. – 26 с.
10. *Булатова С.О.* Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських XVII – сер. XIX ст.: походження, доля та історико-книгознавча реконструкція: автореф. дис. ... к. і. н. : 07.00.08 / *С.О. Булатова* / НАН України; НБУВ. – Київ, 1999. – 17 с.

11. *Вавричин М.* Україна на стародавніх картах. Кінець XV – перша половина XVII ст. Т. 1 / *Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У.* – Київ: ДНВП «Картографія», 2006. – 208 с.;
12. *Вавричин М.* Україна на стародавніх картах. Т. 2: Середина XVII – друга половина XVIII ст. / *Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У.* – Київ: ДНВП «Картографія», 2009. – 224 с.
13. *Венгерська В.О.* Утворення та діяльність державних банківських установ на Правобережній Україні у другій половині XIX століття / *В.О. Венгерська / НАН України; Ін-т історії України / В.Г. Сарбей (відп. ред.).* – Київ, 1997. – 41 с.
14. Вспомогательные исторические дисциплины: историография и теория / *Кондуфор Ю.Ю., Санцевич А.В., Румянцев В.В.* и др.: редкол.: *Ю.Ю. Кондуфор* (отв. ред.) и др. – Киев: Наук. думка, 1988. – С. 110–129.
15. *Гальченко О.* Історичні форми книги / *О. Гальченко* // *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвід. наук. зб.* – 2001. – Вип. 3. Джерелознавчі дисципліни. – С. 124–142.
16. *Гаращук Т.С.* Організація діловодства в дворянських депутатських зібраннях на території України (кінець XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... к. і. н. : 27.00.02 / *Гаращук Т.С.* ; Держ. арх. служба України, УНДІАСД. – Київ, 2012. – 20 с.
17. *Глизь Ю.І.* Київська міська дума: структура, склад гласних, діяльність (1871–1914 рр.): автореф. дис. ... к. і. н. : 07.00.01 / *Глизь Ю.І.* ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2016. – 20 с.
18. *Гнатенко Л.А.* Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: каталог / *Л.А. Гнатенко.* – Київ, 2003. – 274 с.
19. *Головко Ю.І.* Зберігання службової документації в архівах митних установ Південної України (1776–1819 рр.) / *Ю.І. Головко* // *Записки наук.-дослідн. лабораторії історії Південної України Запорізького держ. ун-ту: Південна Україна XVIII–XIX ст.* – Запоріжжя, 2003. – Вип. 7. – С. 209–215.
20. *Головко Ю.І.* Особливості створення та різновиди документів митних установ Південної України другої половини XVIII – першої половини XIX ст. / *Ю.І. Головко* // *Записки наук.-дослідн. лабораторії історії Південної України Запорізького держ. ун-ту: Південна Україна XVIII–XIX ст.* – Запоріжжя, 2001. – Вип. 6. – С. 139–150 та ін.
21. Грецькі рукописи у зібраннях Києва: каталог / упоряд. *Є. Чернухін.* – Київ, Вашингтон, 2000. – 384 с.
22. *Гречило А.Б.* Міста та містечка в гербах, прапорах і печатках = Towns & Cities: Arms, Flags and Seals / *А.Б. Гречило* / Українське геральдичне товариство; НАН України; Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Львівське відділення / *А. Гречило* (відп. ред.). – Львів, 2003. – 294 с.
23. *Гузенков С.* Метричні книги як джерело з історичної демографії Південної України другої половини XIX – початку XX ст.: автореф. дис. ... к. і. н. 07.00.06 / *С. Гузенков* / Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – 20 с.
24. *Гуньовський І.М.* Картографічні матеріали в архівах Львова / *І.М. Гуньовський* // *Укр. іст. журн.* – 1991. – № 3. – С. 108–111.
25. *Долинська М.Л.* Українська дільниця Львова у XVI–XIX ст. (соціотопографічна характеристика): автореф. дис. ... к. і. н.: 07.00.01 / *Л.М. Долинська* / Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 1997. – 24 с.
26. *Дубровіна Л.А.* Кодикологія та кодикографія української рукописної книги / *Л.А. Дубровіна.* – Київ, 1992. – 312 с.
27. *Ємельянова Т.* Аудіовізуальні документи в державних архівах України : організація доступу та використання інформації, що міститься в них (1930–2007 рр.) : автореф. дис. ... к. і. н. : 27.00.02 / *Т. О. Ємельянова* ; Держкомархів України, УНДІАСД. – Київ, 2010. – 18 с.
28. *Загорецька О.* Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у 1950–1980-х рр. / *О. Загорецька* // *Студії за арх. справи та документознавства.* – 2004. – Т. 11. – С. 177–182.
29. *Загорецька О.* Організація ділових служб Державного сенату Української держави / *О. Загорецька* // *Студії за арх. справи та документознавства.* – 1999. – Т. 5. – С. 113–115.
30. *Зиновьева Н.Б.* Документоведение: учебно-методическое пособие / *Н.Б. Зиновьева.* – Москва: Профиздат, 2001. – 208 с.
31. *Іваннікова М.К.* Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського: історико-кодикологічний опис: автореф. дис...к. і. н.: 07.00.08 / *М.К. Іваннікова* / НАН України; НБУВ. – Київ, 2003. – 18 с.
32. *Іваннікова М.К.* Рукописна кирилична книга XVI–XVII ст.: основні принципи атрибуції / *Іваннікова М.К., Іванова О.А.* // *Арх. України.* – 2002. – № 4/6. – С. 169–178.
33. *Іванова О.А.* До питання датування рукописних книг (за матеріалами фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського) / *О.А. Іванова* // *Рукописна та книжкова спадщина України.* – 2002. – Вип. 7. – С. 204–216.

34. *Іванова О.А.* Півчі богослужбові книги у репертуарі рукописних книг XVI ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського / *Іванова О.А., Дубровіна Л.А.* // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2003. – Вип. 8. – С. 71–79.
35. *Ігнатенко Л.А.* Графіко-орфографічні особливості староукраїнського узусу в правописі голосних конфесійних рукописних пам'яток останньої чверті XIV – першої чверті XVII ст. / *Ігнатенко Л.А.* // Рукописна та книжкова спадщина України. – 1996. – Вип. 3. – С. 39–57.
36. *Ільків-Свидницький М.М.* Готичне письмо у канцелярії Львівського магістрату кінця XIV – першої половини XVI ст.: автореф. дис. ... к. і. н.: 07.00.06 / *Ільків-Свидницький М.М.*; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2009. – 18 с.
37. *Капраль М.М.* Фінансові книги Львова другої чверті XVI ст. як джерело дослідження історичної демографії та соціотопографії: автореф. дис. ... к. і. н. 07.00.06 / *М.М. Капраль* / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – Київ, 1996. – 23 с.
38. Каталог арабських рукописей из ЦНБ им. В.И. Вернадского АН УССР / сост. *А.В. Савченко*. – Киев, 1988. – 67 с.
39. Києво-Могилянська академія в документах і рідкісних виданнях з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Каталог. Вип. 2. Документи з історії Києво-Могилянської академії за матеріалами фондів Інституту рукопису (1615–1817) / археогр. опрацювання *Т.В. Міцан*. – Київ, 2003. – 479 с.
40. *Клименко Е.С.* Музичні знаменні рукописи поморської традиції у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського / *Клименко Е.С.* // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2007. – Вип. 11. – С. 200–213.
41. *Клименко Е.С.* Специфіка кодикологічних досліджень півчних кирилических рукописних книг (на матеріалах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського) / *Клименко Е.С.* // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 2. – С. 64–69.
42. *Клименко О.З.* Друкований буквар в Україні XVI – початку XX ст.: історико-книгознавче дослідження: автореф. дис. ... к. і. н.: 07.00.08 / *О.З. Клименко* / НАН України; НБУВ. – Київ, 2001. – 16 с.
43. *Ковальчук Г.І.* Теорія і практика книжкового пам'яткознавства XX століття: автореф. дис. ... д. і. н. 07.00.08 / *Г.І. Ковальчук* / НАН України; НБУВ. – Київ, 2004. – 40 с.
44. *Колосовська О.М.* Дослідження та колекціонування стародрукованої кирилическої книги в Галичині (кінець XVIII – перша половина XX ст.): автореф. дис. ... к. і. н.: 07.00.08 / *О.М. Колосовська* / НАН України. – Київ, 1998. – 17 с.
45. *Кондратюк Ю.* Церковнопарафіяльне діловодство Волинської єпархії кінця XVIII – початку XX століть: монографія / *Ю. Кондратюк*; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 210 с.
46. *Константинова В.М.* Джерела з соціально-економічної історії міст Південної України останньої чверті XVIII – 1853 р.: автореф. дис. ... к. і. н. 07.00.06 / *В.М. Константинова* / Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 2004. – 21 с.
47. *Корнєєва Г.В.* Українська дитяча книжка Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (друга половина XIX ст. – 1939 р.): автореф. дис. ... к. і. н.: 07.00.08 / *Г.В. Корнєєва* / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2005. – 18 с.
48. *Корній Л.П.* Гурійський Ірмолой початку XVII ст. – стародавня пам'ятка церковного співу в Україні / *Корній Л.П., Дубровіна Л.А.* // Рукописна та книжкова спадщина України. – 1994. – Вип. 2. – С. 22–30.
49. *Кришталович У.* Найдавніші рукописні карти Галичини (сс. Підтемне, Кугаїв, м-ко Раковець) / *Уляна Кришталович* // Історичне картознавство України: зб. наук. праць. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2004. – С. 187–194.
50. *Кришталович У.* Рукописні карти XVI–XIX ст. з фондів Центрального державного історичного архіву України, м. Львів / *У. Кришталович*. – Київ: ДНВП «Картографія», 2011. – 216 с.
51. *Кришталович У.* Рукописні карти Галичини XVIII століття / *У. Кришталович* // Записки НТШ. – Т. ССXL: Праці Комісії спеціальних (допоміжних дисциплін). – Львів, 2002. – С. 416–434.
52. *Кришталович У.* Рукописні карти Галичини XVII–XVIII ст. / *У. Кришталович* // Картографія та історія України: зб. наук. праць. – Львів, 2000. – С. 218–228.
53. *Кулешов С.* З історії організації наукових досліджень процесів діловодства в Україні у 1920–1930-х роках / *С. Кулешов* // Студії з арх. справи та документознавства. – 2004. – Т. 11. – С. 164–167.
54. *Кулешов С.Г.* Документознавство: історія. Теоретичні основи / *С.Г. Кулешов*. – Київ: ДАКККіМ, 2000. – 167 с.
55. *Кулешов С.Г.* Загальне документознавство: навч. посіб. / *С.Г. Кулешов* / Укрдержархів; УНДІАСД. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – С. 57.
56. *Купчинський О.А.* Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти / *Олег Антонович Купчинський* / Наукове тов-во імені Шевченка. – Львів, 2004. – 1282 с.

57. *Купчинський О.А.* Земські та гродські судово-адміністративні документальні фонди Львова / *О.А. Купчинський* / НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – Київ, 1998. – 98 с.
58. *Кушнарєнко Н.Н.* Документоведение: учебник / *Н.Н. Кушнарєнко*. – 7-е изд., стер. – Киев: Знання, 2006. – 459 с. – (Высшее образование XXI века)
59. *Леміш Н.О.* Організація діловодства в органах державної влади Чернігівської губернії (1802–1856 рр.) : автореф. дис. ... к. і. н. : 27.00.02 / *Леміш Н.О.* ; Держ. комітет арх. України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – Київ, 2009. – 17 с.
60. *Лісовська Є.* Кадастрові карти як джерело до історії Галича XIX ст. / *Є. Лісовська* // Картографія та історія України. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2000. – С. 245–251.
61. *Лукашевич А.А.* Развитие губернской делопроизводственной документации 70–90-х гг. XVIII в. : автореф. дис. ... к. и. н. : 05.25.02 / *Лукашевич А.А.* – Москва, 1995. – 24 с.
62. *Малиновська Н.Л.* Українська книга другої половини XIX – першої чверті XX століття на півдні України: історико-книгознавчий і бібліографознавчий аспекти: автореф. дис. к. і. н. ... 07.00.08 / *Н.Л. Малиновська* / НАН України; НБУВ. – Київ, 2005. – 19 с.
63. *Маркітан Л.* Інформаційний потенціал кінофотовідеодокументів як історичного джерела / *Л. Маркітан* // Укр. іст. журн. – 2002. – № 5. – С. 34–49.
64. *Маркітан Л.* Кінофотодокументи як історичне джерело (теоретичний аспект) / *Л. Маркітан* // Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики : зб. наук. праць та спогадів / Ін-т історії України НАН України. – Київ, 1997. – Вип. 1. – С. 171–184.
65. *Маркітан Л.* Фонодокументи : джерелознавчий аспект / *Л. Маркітан* // Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики : зб. наук. праць та спогадів / Ін-т історії України НАН України. – Київ, 1998. – Вип. 2. – С. 119–128.
66. *Мацюк О.* Про спільне видання «Покажчик до кадастрових карт» / *Орест Мацюк* // Картографія та історія України. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2000. – С. 242–244.
67. *Мацюк О.* Історія паперу в Україні та його філіграні (джерелознавче дослідження): доповідь про друков. праці д-ра іст. наук: 07.00.09 / *Мацюк Орест Ярославович* ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 1995. – 48 с.
68. *Мацюк О.* Історія українського паперу / *Орест Мацюк*. – Київ, 1994. – 186 с.
69. *Мацюк О.* Філіграні архівних документів України XVIII–XX ст. / *О. Мацюк*. – Київ : Наук. думка, 1992. – 352 с.
70. *Митяев К.Г.* Документоведение, его задачи и перспективы развития / *К.Г. Митяев* // Вопр. архивоведения. – 1964. – №2. – С. 27–37.
71. *Міцан Т.В.* Києво-Могилянська академія (1615–1817) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: документознавчий аналіз: автореф. дис. ... к. і. н. 07.00.08 / *Т.В. Міцан* / НАН України; НБУВ. – Київ, 2003. – 19 с.
72. *Молчанов В.Б.* Життєвий рівень чиновників правоохоронних установ в Україні у XIX – на початку XX ст. / *Молчанов В.Б.* / НАН України; Ін-т історії України. – Київ, 2007. – 113 с.
73. *Мяскова Т.Є.* Історія комплектування та сучасний склад колекційних фондів бібліотеки Київського університету св. Володимира (1834–1927): автореф. к. і. н. ... 07.00.08 / *Т.Є. Мяскова* / НАН України; НБУВ. – Київ, 2001. – 17 с.
74. *Надолішній П.І.* Теорія та історія державного управління: навч. посіб. / *П.І. Надолішній*. – Оdesa: ОРІДУ НАДУ, 2006. – 126 с.
75. *Однороженко О.А.* Козацька територіальна геральдика кінця XVI – XVIII ст. / *О.А. Однороженко*. – Харків, 2009. – 415 с. – (Monumenta rutheniae heraldica; vol. 3) та ін.
76. *Однороженко О.А.* Родова геральдика Руського королівства та Руських земель Корони Польської XIV–XVI ст. / *Однороженко О.А.* – Харків: Харк. обл. об-ня Всеукр. т-ва «Просвіта», 2009. – 311 с. : іл. – (Monumenta ruthensae heraldica; vol. 1).
77. *Однороженко О.А.* Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII – XVI ст. / *Однороженко О.А.* – Харків: Просвіта, 2009. – 319 с.
78. *Олененко А.Г.* Азовська губернська канцелярія: історія установи та її документації / *А.Г. Олененко*. – Київ, 2013. – 304 с.
79. *Олуйко В.М.* Адміністративно-територіальний устрій Поділля. Історія і сучасність / *Олуйко В.М., Слободянюк П.Я., Баюк М.І.* / *В.А. Смолій* (ред.). – Хмельницький, 2005. – 400 с.
80. *Отамась І.Г.* Організація діловодства у регіонах УСРР–УРСР у 1920–1980-х роках (на прикладі Черкаського регіону): автореф. дис. ... к. і. н. : 27.00.02 / *Отамась І.Г.* ; Держ. арх. служба України, УНДІАСД. – Київ, 2015. – 18 с.
81. *Палеха Ю.* До історії організації діловодства в державному апараті українських урядів 1917–1918 рр. / *Палеха Ю.* // Студії з арх. справи та документознавства. – 2004. – Т. 12. – С. 132–136 та ін.

82. Панащенко В.В. Полкове управління в Україні (середина XVII–XVIII ст.) / В.В. Панащенко / НАН України; Ін-т історії України. – Київ, 1997. – 74 с.
83. Папакін Г. Історія державних установ України. Урядуючі інституції IX – початку XX ст. : лекції / Г. Папакін. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2010. – 240 с.
84. Пасічник Л.П. Інновації у сфері охорони промислової власності: нові види патентів / Л.П. Пасічник // Наук. праці НБУВ / НАН України; НБУВ; АБУ. – Київ, 2004. – Вип. 13. – С. 237–243.
85. Пасічник Л.П. Особливості патентних документів та форм інформаційного обслуговування ними // Наук. праці НБУВ / Л.П. Пасічник / НАН України; НБУВ; АБУ. – Київ, 2002. – Вип. 9. – С. 150–160.
86. Пасічник Л.П. Особливості прайсів як спецвидів технічних документів / Л.П. Пасічник // Вісн. Кн. палати. – 2002. – № 10. – С. 20–21.
87. Паславський Т.Б. Актуальні питання «бібліографічного джерелознавства» в галузі історичної картографії України / Т.Б. Паславський // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: міжвідомч. зб. наук. праць – Київ, 2002. – Вип. 5. Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. – С. 249–260.
88. Паславський Т.Б. Бібліографія історичної картографії України: актуальні питання обсягу і змісту об'єкта / Т.Б. Паславський // Бібліотечний вісн. – 2001. – № 6. – С. 19–24.
89. Паславський Т.Б. Історична карта та історична картографія: проблема співвідношення понять з погляду завдань ретроспективної бібліографії / Т.Б. Паславський // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Львів, 2002. – Вип. 9 / 10. – С. 376–390.
90. Перкун В.П. Особливості емблематичного ряду та легенд печаток парафіяльних костьолів Луцько-Житомирської та Кам'янецької дієцезії (1800–1916 рр.) / Перкун В.П. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – Ч. 4. – 2000. – Частина 1. – С. 159–196.
91. Перкун В.П. Печатки православних інституцій та духівництва (за матеріалами Державного архіву Вінницької області XIX – першої третини XX ст.) / Перкун В.П. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – Ч. 5. – 2000. – Частина 1. – С. 153–168.
92. Плешкевич Е.А. Эволюция теоретических представлений о документе / Е.А. Плешкевич / Рос. гос. б-ка. – Москва: Пашков дом, 2011. – 96 с.
93. Плешкевич Е.А. Документальный подход в библиотековедении и библиографоведении: этапы формирования и направления развития / Е.А. Плешкевич. – Москва, 2012. – 308 с.
94. Привалко Т.В. Обліково-статистичні джерела з історії дворянства Лівобережної України кінця XIX – початку XX ст.: автореф. дис. ... к. і. н. 07.00.06 / Т.В. Привалко / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Київ, 2007. – 18 с.
95. Ретина Л. «Вызов и ответ»: перспективы исторической науки в начале нового тысячелетия / Л. Ретина // Ейдос: альманах теорії та історії історичної науки. – Вип. 3. – Ч. I. – Київ, 2008. – С. 13.
96. Римарович І.О. Родові книгзбірні Правобережної України XVIII ст. у фондах Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського: історія та бібліографічна реконструкція: автореф. дис. ... к. і. н.: 07.00.08 / І.О. Римарович / НАН України; НБУВ. – Київ, 2001. – 17 с.
97. Романюк М. Українське пресознавство на порозі ХХІ століття / М. Романюк ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Н.-д. центр періодики. – Львів : [б.в.], 2000. – 110 с.
98. Русакова Ю.М. Невтентичні документи Києво-Печерського монастиря XVI–XVII ст.: текстологія та поземельний аспект побутування: автореф. ... к. і. н.: 07.00.06 / Ю.М. Русакова / НАН України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – Київ, 2008. – 20 с.
99. Сальнікова Н.В. Нормативне та науково-методичне забезпечення діловодства в Україні у 1920–1930-х роках : автореф. дис. ... к. і. н. : 27.00.02 / Сальнікова Н.В. ; Держ. арх. служба України, УНДІАСД. – Київ, 2012. – 24 с.
100. Самарський В. Історія формування колекції карт і планів відділу давніх актів ЦДІА України у Львові / В. Самарський // Картографія та історія України: зб. наук. праць. – Львів, 2000. – С. 215–217.
101. Свердлик З.М. Організація діловодства в Думі та Управі м. Києва (1870–1917 роки): автореф. дис. ... к. і. н. : 27.00.02 / Свердлик З.М. ; НАН України, НБУВ. – Київ, 2016. – 20 с.
102. Сергєєва І. Матеріали журналу «Еврейский мир» (Петербург, 1908–1917 рр.) у фондах ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН України / І. Сергєєва // Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – Київ, 1992. – Вип. 1. – С. 111–116.
103. Синєокий О.В. Фонодокумент у світовому комунікаційному просторі : еволюція, сучасний стан, напрями трансформацій : автореф. дис. ... д. н. із соц. комунікацій: 27.00.02 / О. С. Синєокий ; Мін-во освіти і науки України ; Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя, 2016. – 45 с.
104. Сняк І.Л. Джерела з історії діловодства запорізького козацтва доби Нової Січі (1734–1775): автореф. дис. ... к. і. н. 07.00.06 / І.Л. Сняк / НАН України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – Київ, 2006. – 20 с.

105. *Ситий І.М.* Герб і печатка Івана Мазепи / *І.М. Ситий* // Сіверянський літопис. – 2001. – № 5. – С. 38–49.
106. *Ситий І.М.* Печатки сотенної старшини, товаришів та канцеляристів / *І.М. Ситий* // Спеціальні історичні дисципліни і питання теорії методики: збірка наук. праць та спогадів. – 2000. – Ч. 4. – Частина І. – С. 214–260.
107. *Скочиляс І.Б.* Богородичні сюжети в парафіяльних печатках Перемишльської єпархії ХІХ – початку ХХ століття / *І.Б. Скочиляс* // Укр. археографічний щорічник. – 2002. – Вип. 7. – С. 151–173 та ін.
108. *Скочиляс І.Б.* Фонди Центрального державного історичного архіву України у Львові як джерело до вивчення церковної сфрагістики Перемишльської єпархії (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) / *І.Б. Скочиляс* // Історія релігій в Україні: праці ХІІІ міжнародної наукової конференції, Львів, 20–22 травня 2003 року. – Львів: Логос, 2003. – С. 512–521.
109. *Скрипник А.Ю.* Діяльність адміністративних установ Подільської губернії (1793–1914 рр.): автореф. дис. ... к. і. н.: 07.00.01 / *А.Ю. Скрипник* / Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2006. – 20 с.
110. *Слончак Н.* Відеодокументалістика як історичне джерело / *Ніна Слончак* // Спеціальні історичні джерела: питання теорії та практики. Збірка наук. праць на пошану академіка Валерія Андрійовича Смоля (з нагоди 25-річчя наук. діяльності та 50-річчя від дня народження). – Київ, 2000. – Ч. 5. У 2-х ч. Ч. 1. – С. 322–325.
111. *Сокур Л.А.* Державна політика України у сфері діловодства (1917–2010): основні риси й напрями: автореф. дис. ... к. і. н.: 27.00.02 / *Сокур Л.А.*; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – Київ, 2012. – 19 с.
112. *Сосса Р.І.* Дослідження з історії картографії України / *Р.І. Сосса* // Укр. іст. журн. – 2008. – № 3. – С. 176–202.
113. *Сосса Р.І.* Картографічні твори на території України (1945–2000 рр.): бібліогр. покажчик / *Р. І. Сосса*; Державна служба геодезії, картографії та кадастру. – Київ: ДНВП «Картографія», 2002. – 400 с. – (Серія «Українська картографія: історія, стан, перспективи»)
114. *Сосса Р.І.* Картографування території України від найдавніших часів до 1941 р.: бібліографічний покажчик / *Р.І. Сосса*. – Київ: Ін-т історії України НАН України; Книжкова палата України, 2007. – 240 с.
115. *Сосса Р.І.* Історія картографування території України. Від найдавніших часів до 1920 р.: короткий нарис / *Р. І. Сосса*. – Київ: Наукова думка, 2000. – 247 с.
116. Специальные исторические дисциплины: учеб. пособие / под общ. ред. *В.А. Замлинского, М.Ф. Дмитриенко* и др. – Киев: НМК ВО, 1992. – С. 119–123.
117. Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / *І.Н. Войцехівська* (кер.), *В.В. Томазов, М.Ф. Дмитрієнко* [та ін.]. – Київ: Либідь, 2008. – С. 211–218.
118. *Столяров Ю.Н.* Документология: учеб. пособие / *Ю.Н. Столяров* / Моск. гос. ун-т культуры и искусств; Орловск. гос. ин-т искусств и культуры. – Орёл: Горизонт, 2013. – 370 с.
119. *Страшко В.* Рекомендації до складання подокументних описів актових книг Правобережної України ХVІ–ХVІІ століть / *В. Страшко* / Держкомархів України, ЦДІАК України. – Київ, 2002. – 100 с.
120. *Тупчієнко-Кадирова Л.Г.* Музичний документ: аспекти визначення, специфіки видів та описування в режимі електронної каталогізації / *Л.Г. Тупчієнко-Кадирова* / Студії з арх. справи та документознавства. – Київ, 2004. – Т. 12. – С. 148–155.
121. *Тупчієнко-Кадирова Л.Г.* Співвідношення понять «музична інформація» та «музичний документ» / *Л.Г. Тупчієнко-Кадирова* // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 4. – С. 23–35.
122. Українська архівна енциклопедія / Держархів України; Укр. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства. – Київ, 2008.
123. *Хамрай О.О.* Практика графічного аналізу почерку в кодикологічному опису рукописів / *О.О. Хамрай* // Сходознавство. – 2000. – № 9/10. – С. 45–66.
124. *Чернухін Є.К.* Грецька рукописна спадщина в Києві: історіографія та огляд матеріалів ІV–ХХ ст. / *Є.К. Чернухін*. – Київ, 2002. – 326 с.
125. *Шандра В.С.* Генерал-губернаторства в Україні: ХІХ – початок ХХ століття / *В.С. Шандра*. – Київ, 2005. – 427 с.
126. *Шандра В.С.* Малоросійське генерал-губернаторство, 1802–1856: функції, структура, архів / *В.С. Шандра*. – Київ: Держ. ком. архівів України, 2001. – 356 с.
127. *Швецова-Водка Г.Н.* Документ в свете ноокоммуниологии: науч.-практич. пособие / *Г.Н. Швецова-Водка*. – Москва: Литера, 2010. – 384 с.
128. *Швецова-Водка Г.Н.* Общая теория документа и книги: учеб. пособие / *Г.Н. Швецова-Водка*. – Москва: Рыбари; Киев: Знання, 2009. – 487 с.

References

1. Bezdrabko, V. (2008). Records management on the eve of the birth of Document Science: the peculiarities of life and the impact on the evolution of the Science of the document. *Science Work T. 88. Issue. 75. Historical sciences*, T. 88, vol.75, 156–165 [in Ukrainian].
2. Bezdrabko, V. (2008). Records management in the context of state administration of the Russian Empire of the XIX century as a factor in the formation of Document Science. *Historical magazine*, № 5, 62–72 [in Ukrainian].
3. Bezdrabko, V. (2009). *Document Science in Ukraine: institutionalization and modern development*. Kyiv: Chetverta khvyliya [in Ukrainian].
4. Bezdrabko, V. (2011). *The history of the Science of the document, or the discovery of the known*. Kyiv: Chetverta Khvyliya [in Ukrainian].
5. Boyko, H. (2004). Documentary, cartographic and accompanying manuscripts of the nineteenth century and their application in the city research studies of Galich Region. *Historical Cartography of Ukraine: Sb. Sciences Works*, 318–329. Lviv, Kyiv, New York [in Ukrainian].
6. Boyko, V. (2005). *Sources to the History of Public Administration and Local Government of Ukraine*. Chernihiv: Chernihiv Obereh [in Ukrainian].
7. Bondarenko, I. (2000). Topographic description of the Volyn province in 1798 (the problem of attribution and informative representativeness of the source). *Bulletin of the East Ukrainian University*, 136–148 [in Ukrainian].
8. Bondarenko, I. (2001). Problems of studying and publishing topographical descriptions of Ukraine in the last quarter of the XVIII century in the activity of the Archeographical Commission and the M. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies. *Science Works of Kamyanets-Podilsky State Pedagogical University. Historical sciences*, T.7, 99–106 [in Ukrainian].
9. Boyanivska, M. (1994). *Ukrainian handwritten book in the XV – the first half of the seventeenth century: production and distribution: dissertation candidate of historical sciences: 07.00.02*. Lviv: National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
10. Bulatova, S. (1999). *Book collection of the genus of the Polish magnates Jablonowski XVII – the middle of the XIX century: origin, fate and historical and bibliographical reconstruction: the author's abstract candidate of historical sciences: 07.00.08*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Vavrychyn, M. (2006). *Ukraine on ancient maps. The end of XV – the first half of the XVII century* (T. 1). Kyiv: DNVP «Cartography» [in Ukrainian].
12. Vavrychyn, M. (2009). *Ukraine on ancient maps. The middle of the seventeenth century - the second half of the eighteenth century* (T. 2). Kyiv: DNVP «Cartography» [in Ukrainian].
13. Vengerska, O. (1997). *Formation and activity of state-owned banking institutions in the Right-Bank Ukraine in the second half of the nineteenth century*. Kyiv [in Ukrainian].
14. Kondufor, Y., Sancevich, A., & Rumyantsev, V. (1988). *Auxiliary Historical Disciplines: Historiography and Theory*. Kiev: Naukova Dumka [in Ukrainian].
15. Halchenko, O. (2001). Historical forms of the book. *Archiv Science. Archaeography. Source Science*, vol. 3, 124–142 [in Ukrainian].
16. Harashchuk, T. (2012). *Organization of record keeping in aristocratic deputy collections on the territory of Ukraine (end of XVIII – beginning of XX centuries): author's abstract candidate of historical sciences. : 27.00.02*. Kyiv [in Ukrainian].
17. Hlyz, Y. (2016). *Kyiv City Duma: structure, composition, activity (1871–1914 years): author's abstract candidate of historical sciences: 07.00.01*. Kyiv [in Ukrainian].
18. Hnatenko, L. (2003). *Slavic Cyrillic handwritten book of the XV century from the funds The Institute of Manuscripts of the V.I. Vernadsky National Library of Ukraine: catalog*. Kyiv: 274 [in Ukrainian].
19. Holovko, Y. (2001). Features of the creation and variety of documents of the customs authorities of Southern Ukraine in the second half of the XVIII – first half of the XIX century. *Notes of the sciences-research laboratory of the history of Southern Ukraine of Zaporizhzhya State University: Southern Ukraine of the XVIII–XIX centuries*, 139–150 [in Ukrainian].
20. Holovko, Y. (2003). *Storage of official documentation in the archives of the customs offices of Southern Ukraine (1776–1819)*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
21. Chernukhin, Y. (Edit.). (2000). *Greek manuscripts in Kyiv collections: catalog*. Kyiv, Washington [in Ukrainian].
22. Hrechylo, A. (2003). *Towns & Cities: Arms, Flags and Seals*. Kyiv [in Ukrainian].
23. Huzenkov, S. (2005). *Metric books as a source of historical demography of Southern Ukraine in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. Author's abstract candidate of historical sciences 07.00.06*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

24. Hunovsky, I. (1991). Cartographic materials in the archives of Lviv. *Ukrainian Historical Journal*, № 3, 108–111 [in Ukrainian].
25. Dolynska, M. (1997). *Ukrainian section of Lviv in the seventeenth and nineteenth centuries. (Sociotopographic characteristic): author's abstract candidate of Historical Sciences: 07.00.01*. Lviv [in Ukrainian].
26. Dubrovina, L. (1992). *Codecology and codecography of the Ukrainian hand-written book*. Kyiv [in Ukrainian].
27. Yemelianova, T. (2010). *Audiovisual documents in the state archives of Ukraine: organization of access and use of the information contained in them (1930-2007): Author's abstract candidate of Historical Sciences: 27.00.02*. Kyiv [in Ukrainian].
28. Zahoretska, O. (1999). Organization of Clerical Services of the State Senate of the Ukrainian State. *Stadies of Archival Affairs and Document Science*, T. 5, 113–115 [in Ukrainian].
29. Zahoretska, O. (2004). Normative and scientific and methodological support for the organization of document management in Ukraine in the 1950–1980. *Stadies of Archival Affairs and Document Science*, T. 11, 177–182 [in Ukrainian].
30. Zinovieva, N. (2001). *Dokument Science: educational-methodical manual*. Moscow: Profizdat [in Russian].
31. Ivannikova, M. (2002). Manuscript Cyrillic Book of the XVI–XVII Centuries: Basic Principles of Attribution. *Archives of Ukraine*, № 4/6, 169–178 [in Ukrainian].
32. Ivannikova, M. (2003). *Cyrillic secular book of the XVII century in the funds of the Institute of Manuscript of the V. Vernadsky National Library of Ukraine: historical and codical description: author's abstract candidate of Historical Sciences: 07.00.08*. Kyiv [in Ukrainian].
33. Ivanova, O. (2002). On the issue of dating handwritten books (based on the materials of the Institute of Manuscripts of the V. Vernadsky National Library of Ukraine. *Handwritten and book heritage of Ukraine*, vol. 7, 204–216 [in Ukrainian].
34. Ivanova, O. (2003). Cannon liturgical books in the repertoire of manuscripts of the XVI century. In the funds of the Institute of Manuscripts of the V. Vernadsky National Library of Ukraine. *Handwritten and book heritage of Ukraine*, vol. 8, 71–79 [in Ukrainian].
35. Ihnatenko, L. (1996). Graphic-spelling features of the old Ukrainian in the spelling of vowel confessional manuscripts of the last quarter of the XIV – the first quarter of the XVII century. *Handwritten and book heritage of Ukraine*, vol. 3, 39–57 [in Ukrainian].
36. Ilkiv-Svydnytskyi, M. (2009). *Gothic writting in the office of the Lviv magistracy of the end of the XIV – first half of the XVI century: author's abstract candidate of Historical Sciences*. Lviv [in Ukrainian].
37. Kapral, M. (1996). *Financial books of Lviv in the second quarter of the XVI century as a source of research on historical demography and sociotopography: author's abstract candidate of historical sciences 07.00.06*. Kyiv [in Ukrainian].
38. Savchenko, A. (Edit.). (1998). *Catalog of Arab manuscripts from the Vernadsky Central Scientific Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR*. Kiev [in Russian].
39. Mitsan, T. (Edit.). (2003). *Kyiv Mohyla Academy in documents and rare editions from the funds of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky Catalog. Issue 2. Documents on the history of the Kyiv-Mohyla Academy on the basis of materials of the Institute of Manuscripts*. Kyiv [in Ukrainian].
40. Klymenko, E. (2007). Musical Significant Manuscripts of the Pomeranian Tradition in the Funds of the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky. *Handwritten and book heritage of Ukraine*, vol. 11, 200–213 [in Ukrainian].
41. Klymenko, E. (2007). Specificity of codicological researches of hemispheres of Cyrillic handwritten books (on materials of the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky). *Library Science. Document Science. Informology*, № 2, 64–69 [in Ukrainian].
42. Klymenko, O. (2001). *Printed primer in Ukraine in the XVII - early XX centuries: historical and book research: author's abstract Candidate of historical sciences 07.00.08*. Kyiv [in Ukrainian].
43. Kovalchuk, H. (2004). *Theory and Practice of Book Memory of the 20-th Century: author's abstract doctor of Historical Sciences 07.00.08*. Kyiv [in Ukrainian].
44. Kolosovska, O. (1998). Research and collection of the old printed Cyrillic book in Galich Region (the end of the 18th – the first half of the 20th century): author's abstract candidate of Historical Sciences: 07.00.08. Kyiv [in Ukrainian].
45. Kondratiuk, Y. (2010). Church parish records management of Volyn diocese of the end of XVIII – beginning of XX centuries. Zhytomyr [in Ukrainian].
46. Konstantinova, V. (2004). *Sources on the socio-economic history of the cities of Southern Ukraine in the last quarter of XVIII – 1853: author's abstract candidate of Historical Sciences 07.00.06*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

47. Kornieieva, H. (2005). *Ukrainian Children's Book of Eastern Galich region: Historical and Book Science aspect (second half of the XIX century – 1939): author's abstract candidate of Historical Sciences 07.00.08*. Kyiv [in Ukrainian].
48. Kornii, L. (1994). Guria Irmola beginning of the XVII century – an ancient monument of church singing in Ukraine. *Handwritten and book heritage of Ukraine*, vol. 2, 22–30 [in Ukrainian].
49. Kryshchalovych, U. (2004). The most ancient handwritten maps of Galicia (pp. Podtemne, Kugaev, m. Rakovets). *Historical Mapping of Ukraine*, 187–194. Lviv, Kyiv, New York [in Ukrainian].
50. Krystalovych, U. (2000). Handwritten maps of Galich region XVII–XVIII centuries. *Ukrainian Cartography and History*, 218–228 [in Ukrainian].
51. Krystalovych, U. (2002). Manuscript maps of Galicij region of the XVIII century. *Notes of the NTSh*, T. CCXL, 416–434. Lviv [in Ukrainian].
- 52.. Krystalovych, U. (2011). Manuscripts of the XVI-XIX centuries. From the funds of the Central State Historical Archives of Ukraine, Lviv. Lviv [in Ukrainian].
53. Kuleshov, S. (2000). *Document Science: History. Theoretical Foundations*. Kyiv [in Ukrainian].
54. Kuleshov, S. (2004). From the history of organization of scientific researches in the processes of records management processes in Ukraine in the 1920–1930. *Studies in Archival Affairs and Document Science*, T. 11, 164–167 [in Ukrainian].
55. Kuleshov, S. (2012). *General Document Science: Teaching Manual*. Kyiv [in Ukrainian].
- 56.. Kupchynskyi, O. (1998). *Semsky and Grodsky forensic administrative documents of Lviv*. Kyiv [in Ukrainian].
57. Kupchynskyi, O. (2004). *Acts and documents of the Galician-Volyn principality of the 13th – the first half of the 14th centuries. Research. Texts*. Lviv [in Ukrainian].
58. Kushnarenko, N. (2006). *Document Science*. Kiev [in Russian].
59. Lemish, N. (2009). *Organization of record keeping in state authorities of Chernihiv province (1802-1856): author's abstract doctor of Historical Sciences 27.00.02*. Kyiv [in Ukrainian].
60. Lisovska, E. (2000). Cadastral maps as a source for the history of Galich XIX century. *Cartography and history of Ukraine*, 245–251. Lviv, Kyiv, New York [in Ukrainian].
61. Lukashevich, A. (1995). *Development of provincial records production documentation of the 70–90s. XVIII century : Author's abstract candidate of Historical Sciences 05.25.02*. Moskow [in Russian].
62. Malynovska, N. (2003). *Ukrainian book of the second half of the nineteenth century – the first quarter of the twentieth century in the south of Ukraine: historical and bibliographic and bibliographic aspects: author's abstract. Candidate of Historical Sciences 07.00.08*. Kyiv [in Ukrainian].
63. Markitan, L. (1997). Kino, photo documents as a historical source (theoretical aspect). *Special historical disciplines: questions of theory and methodology*, vol. 1, 171–184 [in Ukrainian].
64. Markitan, L. (1998). Phonodocuments: source-study aspect. *Special historical disciplines: questions of theory and methodology*, vol. 2, 119–128 [in Ukrainian].
65. Markitan, L. (2002). Information potential of cinema, photo, video documents as a historical source. *Urainian hictorical journal*, № 5, 34–49 [in Ukrainian].
66. Matsyuk, O. (2000). About the joint publication «Index to cadastral maps»: *Cartography and history of Ukraine*, 242–244. Lviv, Kyiv, New York [in Ukrainian].
67. Matsyuk, O. (1992). *Filigree of archival documents of Ukraine of the XVIII–XX centuries*. Kyiv [in Ukrainian].
68. Matsyuk, O. (1994). *The History of Ukrainian Paper*. Kyiv [in Ukrainian].
69. Matsyuk, O. (1995). *History of paper in Ukraine and its filigree (source study research)*. Kyiv [in Ukrainian].
70. Mityaev, K. (1964). Documentation, its tasks and prospects of development. *Questions of archival studies*, №2, 27–37 [in Russian].
71. Mitsan, T. (Edit.). (2003). *Kyiv Mohyla Academy in documents and rare editions from the funds of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky Catalog. Issue 2. Documents on the history of the Kyiv-Mohyla Academy on the basis of materials of the Institute of Manuscripts*. Kyiv [in Ukrainian].
72. Molchanov, V. (2007). *The life level of law enforcement officials in Ukraine in the nineteenth and early twentieth centuries*. Kyiv [in Ukrainian].
73. Miaskova, T. (2001). *The history of staffing and the modern composition of collections of the library of the Kiev University of St. Volodymyr (1834–1927): author's abstract candidate of Historical Sciences 07.00.08*. Kyiv [in Ukrainian].
74. Nadolishnii, P. (2006). *Theory and History of Public Administration*. Odesa [in Ukrainian]
75. Odnorozhenko, O. (2009). *Russian royal, economic and princely seals of the XIII-XVI centuries*. Kharkiv [in Ukrainian].

76. Odnorozhenko, O. (2009). *Family heraldry of the Russian kingdom and the Russian lands of the Crown of Poland in the XIV–XVI centuries*. Kharkiv [in Ukrainian].
77. Odnorozhenko, O. (2009). *Cossack territorial heraldry of the end of XVI – XVIII centuries*. Kharkiv [in Ukrainian].
78. Olenenko, A. (2013). *Azov provincial office: the history of the institution and its documentation*. Kyiv [in Ukrainian].
79. Oluiko, V. (2005). *Administrative-territorial unit of Podillya. History and Modernity*. Khmelnytskyi [in Ukrainian].
80. Otamas, I. (2015). *Organization of record management in the regions of the USSR–UkrSSR in the 1920–1980s (on the example of Cherkasy region): author's abstract candidate of Historical Sciences 27.00.02*. Kyiv [in Ukrainian].
81. Palekha, Y. (2004). To the history of the organization of record keeping in the state apparatus of Ukrainian governments 1917–1918. *Studies of the Archival Affairs and Document Science*, T. 12, 132–136. Kyiv [in Ukrainian].
82. Panashenko, V. (1997). *Military management in Ukraine (mid XVII – XVIII centuries)*. Kyiv [in Ukrainian].
83. Papakin, H. (2010). *History of state institutions of Ukraine. The governing institutions of the IX – beginning of the twentieth century*. Kyiv [in Ukrainian].
84. Pasichnyk, L. (2002). Peculiarities of Patent Documents and Forms of Information Services by them. *Science works of NBUV*, vol. 9, 150–160. Kyiv [in Ukrainian].
85. Pasichnyk, L. (2004). Innovations in the field of industrial property protection: new types of patents. *Science works of NBUV*, vol. 13, 237–243. Kyiv [in Ukrainian].
86. Pasichnyk, L. (2002). Features of the prices as specialty technical documents: *Herald of the Book Chamber*, №2, 20–21 [in Ukrainian].
87. Paslavsky, T. (2001). Bibliography of historical cartography of Ukraine: actual issues of the volume and content of the object. *Library Bulletin*, №6, 19–24. Kyiv [in Ukrainian].
88. Paslavsky, T. (2002). Historical map and historical cartography: the problem of the correlation of concepts from the point of view of the tasks of the retrospective bibliography. *Notes of the Lviv Scientific Library. V. Stefanyk*, vol. 9/10, 376–390. Kyiv [in Ukrainian].
89. Paslavsky, T. (2002). Topical issues of «bibliographic source study» in the field of historical cartography of Ukraine. *Archives. Archeography. Source Study*, vol. 5, 249–260. Kyiv [in Ukrainian].
90. Perkun, V. (2000). Features of the emblematic series and legends of the stamps of the parochial churches of the Lutsk-Zhytomyr and Kamianets dioceses (1800–1916). *pecial Historical Disciplines: Theory and Methodology*, vol. 4, 159–196. [in Ukrainian].
91. Perkun, V. (2000). Seals of Orthodox institutions and clergy (on the materials of the State Archives of the Vinnytsia region of the XIXth – the first third of the twentieth century). *pecial Historical Disciplines: Theory and Methodology*, vol. 5, 153–168. [in Ukrainian].
92. Pleshkevich, E. (2001). *Evolution of theoretical ideas about the document*. Moscow [in Russian].
93. Pleshkevich, E. (2012). *Documentary approach in Library Science and bibliography: stages of formation and direction of development*. Moscow [in Russian].
94. Pryvalko, T. (2007). *Accounting and statistical sources on the history of the nobility of the Left-Bank Ukraine of the late XIX – early XX centuries: author's abstract candidate of Historical Sciences 07.00.06*. Kyiv [in Ukrainian].
95. Repina, L. (2008). «Challenge and response»: perspectives of historical science at the beginning of the new millennium. *Eidos*, 13, 1. Kyiv [in Ukrainian].
96. Rymarovych, I. (2001). Generic book-keeping of the Right-bank Ukraine of the eighteenth century. In the funds of the National Library of Ukraine them. V.I. Vernadsky: History and Bibliographic Reconstruction: author's abstract candidate of Historical Sciences 07.00.08. Kyiv [in Ukrainian].
97. Romaniuk, M. (2000). *Ukrainian Press Knowledge at the Turn of the XXI Century*. Lviv [in Ukrainian].
98. Rusakova, Y. (2008). *Non-authentic documents of the Kyiv-Pechersk Monastery of the 16th–17th centuries: textual and landed aspects of the way of life: author's abstract 07.00.06*. Kyiv [in Ukrainian].
99. Salnykova, N. (2012). *Normative and scientific and methodological support of case management in Ukraine in the 1920-1930's: author's abstract 27.00.02*. Kyiv [in Ukrainian].
100. Samarskyi, V. (2000). History of the formation of a collection of maps and plans of the department of ancient acts of the Central Ukrainian Academy of Arts of Ukraine in Lviv. *Kartografiya i istoriya Ukrainy: Sciences Works*, 215–217. Lviv [in Ukrainian].

101. Sverdlyk, Z. (2016). *Organization of records management in the Duma and the Executive Committee of Kyiv (1870-1917): author's abstract 27.00.02* Kyiv [in Ukrainian].
102. Serhieieva, I. (1992). Materials of the magazine «Jewish Peace» (St. Petersburg, 1908-1917) in the funds of the Central Scientific Library named after. V. Vernadsky Academy of Sciences of Ukraine. *Handwritten and book heritage of Ukraine*, vol. 1, 111–116. Kyiv [in Ukrainian].
103. Synieokyi, O. (2016). *Chronological document in the world of communication space: evolution, modern state, directions of transformations: author's abstract 27.00.02*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
104. Syniak, I. (2006). *Sources on the history of office work of the Zaporizhzhya Cossacks of the era of Nova Sich (1734-1775): author's abstract 07.00.06* Kyiv [in Ukrainian].
105. Sytyi, I. (2001). Coat of arms and seal of Ivan Mazepa . *Siversky Chronicle*, №5, 38–49 [in Ukrainian].
106. Sytyi, I. (2000). Seals of a hundred senior officers, comrades and clerks . *Special historical disciplines and questions of the theory of methodology: a collection of sciences. Works and memories*, vol. 4, 214–260 [in Ukrainian].
107. Kochyliias, I. (2002). Theotokos scenes in the parish seals of the Przemysl eparchy of the XIXth and the beginning of the 20th century. *Ukr. Archeographical yearbook*, vol. 7, 151–173 [in Ukrainian].
108. Skochyliias, I. (2003). Funds of the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv as a source for the study of church sphragistics of the Przemysl eparchy (end of the 18th – early 20th centuries). *History of Religions in Ukraine: Works of the XIII International Scientific Conference*, 512–521. Lviv [in Ukrainian].
109. Skrypnyk, A. (2006). *Activity of administrative institutions of the Podolsk province (1793–1914): Author's abstract 07.00.01*. Kyiv [in Ukrainian].
110. Slonchak, N. (2000). Video Documentation as a Historical Source. *Special Historical Sources: Questions of Theory and Practice. Collection of Sciences. Works on honor of Academician Valery Andriyovych Smoli*, vol. 5.1, 322–325 [in Ukrainian].
111. Sokur, L. (2012). *State policy of Ukraine in the field of records management (1917-2010): main features and directions: author's abstract 27.00.02*. Kyiv [in Ukrainian].
112. Sossa, R. (2000). *History of mapping the territory of Ukraine. From ancient times to 1920: short essay*. Kyiv [in Ukrainian].
113. Sossa, R. (2002). *Cartographic works on the territory of Ukraine (1945–2000)*. Kyiv [in Ukrainian].
114. Sossa, R. (2008). Research on the history of cartography of Ukraine. *Ukrainian Historical Journal*, № 3, 176–202 [in Ukrainian].
115. Sossa, R. (2007). *Mapping the territory of Ukraine from ancient times to 1941*. Kyiv [in Ukrainian].
116. Zamlinskii, V. (Edit.). (1992). *Special Historical Disciplines*. Kiev [in Russian].
117. Voitsekhivska, I. (Edit.). (2008). *Special Historical Disciplines: Directory*. Kyiv [in Ukrainian].
118. Stolyarov, Y. (2013). *Documentation*. Oryol [in Russian].
119. Strashko, V. (2002). *Recommendations for the compilation of documentary descriptions of book books of the Right-bank Ukraine of the sixteenth and seventeenth centuries* Kyiv [in Ukrainian].
120. Tupchiienko-Kadyrova, L. (2004). Value of notions of «musical information» and «musical document». *Library Science. Documentation. Informology*, T.12, 23–35 [in Ukrainian].
121. Tupchiienko-Kadyrova, L. (2004). Musical document: aspects of definition, typespecies and description in the mode of electronic cataloging. *Studies of Archival Affairs and Document Science*, № 4, 148–155 [in Ukrainian].
122. *Ukrainian Archival Encyclopedia*. (2008). Kyiv [in Ukrainian].
123. Hamray, O. (2000). Practice of graphical handwriting analysis in codicological description of manuscripts. *East-knowledge*, № 10, 45–66 [in Ukrainian].
124. Chernukhin, E. (2002). *Greek Manuscript Legacy in Kyiv: Historiography and Review of Materials of the IV–XX Centuries*. Kyiv [in Ukrainian].
125. Shandra, V. (2005). *Governor-General in Ukraine: XIX – The Beginning of the Twentieth Century*. Kyiv [in Ukrainian].
126. Shandra, V. (2001). *Little Russian Governor General, 1802–1856: functions, structure, archive*. Kyiv [in Ukrainian].
127. Shvetsova-Vodka, H. (2010). A document in the light of neocommunicology: scientific and practical. Moskow [in Russian].
128. Shvetsova-Vodka, H. (2009). *General theory of document and book*. Kiev, Moskow [in Russian].